

بررسی میزان افت تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن در دانشجویان

نویسندگان:

شهرام حبیب زاده^۱، هما علیزاده^{۲*}، فرهاد پورفرزی^۳، احمد قاسمی^۴، طاهر امینی ملکی^۵

چکیده

زمینه و هدف: مسأله افت تحصیلی در دانشجویان علوم پزشکی دارای اهمیت فراوان بوده و پدیده ای است که می تواند به کاهش عملکرد مؤثر دانشجویان منجر شود. به همین دلیل این مطالعه با هدف تعیین میزان بروز افت تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل انجام شد.

روش ها: این مطالعه، یک مطالعه مقطعی از نوع مورد - شاهدهی است که در سال تحصیلی ۸۶ بر روی کلیه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی به تعداد ۹۳۸ نفر انجام شده است. نمونه گیری بصورت آسان و در دسترس و حجم برابر نمونه تمامی مورد افراد مطالعه و ۳۸ نفر دارای افت تحصیلی و دو نفر شاهد به ازای هر مورد، ۶۸ نفر بر اساس همسان بودن کلاس افراد انتخاب شدند. برای گردآوری داده ها از طریق پرسشنامه محقق ساخته اقدام شد که شامل دو بخش سوالات دموگرافیک و بخش عوامل مؤثر در افت تحصیلی بود. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از روشهای آماری مجزور کای، آزمون دقیق فیشر در نرم افزار spss v.13 استفاده گردید.

یافته ها: از ۹۳۸ دانشجو مورد بررسی، ۳۸ نفر دارای افت تحصیلی بودند و میزان بروز سالانه افت تحصیلی ۴ در ۱۰۰ نفر دانشجو برآورد گردید. بیشترین میزان افت تحصیلی در رشته های علوم آزمایشگاهی و مامائی و پزشکی به ترتیب با بروز سالانه ۱۹ درصد و ۱۱ درصد و ۸/۹ درصد بود. بومی نبودن ($p=0/016$)، سطح تحصیلات پدر ($p=0/02$)، آگاهی از آینده شغلی ($p=0/01$)، فقدان انگیزه ($p=0/02$) و عدم مطالعه منظم ($p=0/008$) به عنوان مهمترین عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانشجویان شناسایی شد.

نتیجه گیری: با توجه به عوامل مؤثر فراوان در بروز افت تحصیلی که عمدتاً با مسائل فردی دانشجویان در ارتباط می باشد، ایجاد یک کمیته پایش عملکردی در نحوه پذیرش دانشجو و در حین سالهای تحصیلی آنان و استفاده از مشاوره های دانشجویی، در کاهش بروز این مورد ضروری به نظر می رسد.

واژه های کلیدی: افت تحصیلی، دانشجو، علوم پزشکی اردبیل

^۱ دانشیار دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

^۲ نویسنده مسئول: عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

^۳ دانشیار دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

^۴ متخصص عفونی

^۵ دانشجوی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

مقدمه

مسئله افت تحصیلی در آموزش یکی از مهمترین مسائل نظام آموزش و پرورش در اغلب کشورها می باشد و منابعی که در این راه اتلاف می شود خواه به صورت عمر انسانها باشد یا بصورت منابع مالی و مادی سالانه ارقام قابل توجهی را تشکیل می دهد، به طوریکه بهبود کارایی نظامهای آموزشی تا اندازه بسیار زیادی در جهت جلوگیری از اتلاف منابع و کاهش افت تحصیلی می باشد (۱). افت تحصیلی در هر سال به صورت عدم قبولی در واحدهای درسی، ترک تحصیل و یا اخراج تعداد زیادی از استعدادهای بالقوه انسانی و مالی جامعه را تلف نموده و آثار ناگواری در حیات فردی و خانوادگی بر جا می گذارد و نابسامانیهای اجتماعی فراوانی را نیز بوجود می آورد (۲). نظام آموزش عالی کشور بعنوان یک نهاد و دانشگاه بعنوان یک سازمان اجتماعی در جامعه انسانی وظیفه تأمین نیازهای جامعه از نظر سرمایه انسانی و حفاظت و حراست از دستاوردهای فکری و علمی و انتقال آنها به نسل های آینده را دارد (۳). بر اساس تحقیقات انجام شده حدود ۱۲ درصد دانشجویان علوم پزشکی در طی سالهای تحصیلی خود حداقل یک ترم تحصیلی مشروط می شوند که این امر نه تنها ممکن است دانشجویان را از نظر روحی دچار مشکل سازد بلکه آنان را از نظر پیشرفت تحصیلی در معرض خطر محرومیت از تحصیل نیز قرار می دهد (۴).

مشروطی و افت تحصیلی دانشجویان می تواند علل گوناگونی داشته باشد، بر اساس تحقیقات انجام شده، نامناسب بودن عوامل درونی و بیرونی نظام آموزشی از قبیل روش های تدریس اساتید، استفاده از تکنیک های کمک آموزشی و روش های ناصحیح ارزشیابی دانشجویان توسط اساتید، برنامه ریزی آموزش ترمی، محیط فیزیکی و اجتماعی کلاس درس و همچنین انگیزه و علاقه دانشجویان نسبت به دروس و رشته تحصیلی و برخی عوامل زیستی دانشجویان بر مشروط شدن و عدم پیشرفت تحصیلی دانشجویان مؤثر می باشد (۵). مطالعات دیگر، عواملی از قبیل خلق و خوی دانشجو، هوش و استعداد، انگیزه، دوستان فرد، شغل والدین، میزان تحصیلات والدین، بومی نبودن دانشجو، وضعیت اقتصادی و اجتماعی، میانگین معدل دیپلم، سهمیه

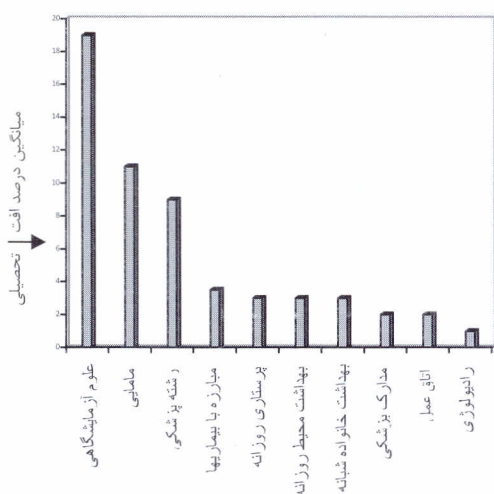
پذیرش کنکور، فاصله بین اخذ دیپلم و سال ورود به دانشگاه، اشتغال و وضعیت تأهل دانشجویان را بعنوان عوامل مؤثر در افت تحصیلی معرفی کرده اند (۷،۶،۳). عدم پایش افت تحصیلی دانشجویان به غفلت و اتلاف منابع و هدر رفتن وقت و هزینه منتهی می شود که در نهایت با کاهش بهره وری آموزشی همراه خواهد بود. این امر نظام آموزشی کشور را از اهداف پیش بینی دورتر نموده و سرمایه ها و فرصت ها را از دست می دهد (۱) از طرفی پیامدهای فردی این پدیده ممکن است بصورت آسیب های اجتماعی نظیر شخصیت ضد اجتماعی، بد بینی و اختلالات خانوادگی تظاهر نماید (۸). همچنین بسیاری از دانشجویان بویژه گروه علوم پزشکی با عواملی نظیر افسردگی، اضطراب، استرس شدید محیطی، تغییر در سبک زندگی، مشکلات شغلی در ارتباط با رشته تحصیلی بیشتر مواجه می شوند که سبب آسیب های روانشناختی و افت عملکرد تحصیلی آنها می شود (۳)؛ لذا با توجه به اینکه مطالعه جامعی در مورد میزان و علل بروز افت تحصیلی در دانشگاه علوم پزشکی اردبیل انجام نشده است در صورتیکه از الویت تحقیقی معاونت آموزشی بشمار می رود، مطالعه فوق طراحی و انجام گردید.

روش ها

این مطالعه، یک مطالعه مقطعی از نوع مورد - شاهدهی بوده و جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان به تعداد ۹۳۸ نفر ورودی دانشگاه علوم پزشکی در سال تحصیلی ۸۶ بود. انتخاب نمونه ها به صورت نمونه گیری آسان و در دسترس از میان جمعیت دانشجویان می باشد، به طوریکه بر اساس معیارهای پذیرش، ابتدا دانشجویان دارای افت تحصیلی از میان ۹۳۸ نفر انتخاب شدند. برای این کار معدل ۲ ترم آخر نیمسال اول و دوم تحصیلی ۸۶-۸۵ تمام دانشجویان بررسی و افراد دچار افت تحصیلی بر اساس معیارهای زیر انتخاب شدند: دانشجویانی که هر دو ترم آخر مشروط شده بودند، دانشجویانی که دو ترم پیاپی معدل کمتر از ۱۴ داشتند و دانشجویانی که در ترم دوم نسبت به ترم اول بیش از ۲ نمره افت معدل داشتند. پس از آن، نفرات اول و دوم هر کلاس در دو ترم شناسایی و از میان آنها در صورت بیش از ۲ نفر بودن، ۲ نفر به طور تصادفی بعنوان شاهد به

در مورد عوامل مؤثر در ارتباط با افت تحصیلی از لحاظ مشخصات دموگرافیکی نظیر میانگین سن ورود به دانشگاه، سهمیه پذیرش و شبانه یا روزانه بودن دوره ورودی، نوع دیپلم، اشتغال حین تحصیل، تأهل، عدم قبولی در رشته مورد نظر، فاصله اخذ دیپلم تا ورود به دانشگاه ارتباط معنی دار آماری یافت نشد ($P > 0/01$).

اما بین عواملی نظیر اطلاع داشتن از آینده شغلی ($P = 0/01$) و فقدان انگیزه ($P = 0/02$) و عدم مطالعه منظم فردی ($p = 0/038$) و میزان مطالعه به ساعت در روز ($p = 0/044$) با بروز افت تحصیلی ارتباط معنی دار آماری دیده شد ($p < 0/01$).

نمودار (۱) تعداد موارد افت تحصیلی به تفکیک رشته

بحث

در مطالعه حاضر در بررسی عوامل دموگرافی و گروهی از عوامل مؤثر در میزان بروز افت تحصیلی در دانشجویان علوم پزشکی بین متغیرهای تأثیرگذار نظیر معدل دیپلم، تعداد دیدار با خانواده در ماه، میزان مطالعه به ساعت در روز، داشتن اطلاع از آینده شغلی، فقدان انگیزه، عدم مطالعه منظم، غیر بومی بودن، ارتباط معنی داری به دست آمد.

در مطالعه ای که منیری با هدف تعیین علل عدم موفقیت تحصیلی انجام داده مشخص شد معدل دیپلم، غیر بومی بودن، فاصله زمانی جهت ورود به دانشگاه، مطالعه بدون برنامه ریزی، میزان مطالعه کمتر از ۲ ساعت در روز، تمرکز کمتر در کلاس، از مهمترین عوامل عدم موفقیت تحصیلی دانشجویان این دانشکده بود که

ازای هر فرد انتخاب شد تا تفاوت عوامل مؤثر در میان آنها واضح تر بیان گردد. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته که شامل ۲ بخش اطلاعات دموگرافیک (۲۲ سؤال) و عوامل مؤثر در افت تحصیلی (۱۰ سؤال) بود استفاده گردید.

به منظور طراحی پرسشنامه جامع علاوه بر مطالعه کتب و مقالات و بهره گیری از نظرات اساتید، در ۳ جلسه بحث گروهی متمرکز با دانشجویان ممتاز و دارای افت تحصیلی تشکیل شد و بر طبق آن نکته نظرات دانشجویان نیز در پرسشنامه گنجانده شد و در نهایت پرسشنامه از نظر اعتبار محتوی مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. از آنجا که بیشتر سؤالات پرسشنامه مربوط به اطلاعات دموگرافیکی بود اعتماد علمی آن بررسی نشد و اعتبار آن با اکتساب ضریب آلفا کربناخ ۸۵ درصد جهت تکمیل اطلاعات و جمع آوری داده ها در اختیار نمونه ها قرار گرفت.

جهت رعایت نکات اخلاقی از تمامی دانشجویان رضایت نامه کتبی گرفته و به آنها از جهت محرمانه ماندن اطلاعات و نیز آزاد بودن جهت شرکت در مطالعه اطمینان داده شد. در نهایت از ۳۸ دانشجو دارای افت تحصیلی ۳۵ نفر و از ۶۸ نفر شاهد انتخاب شده ۵۹ نفر به سؤالات پاسخ کامل دادند.

جهت آنالیز داده ها از روشهای آماری مجذور کای، آزمون دقیق فیشرو در نرم افزار SPSS v.13 استفاده شد.

یافته ها

از تعداد کل دانشجویان مورد بررسی ۹۳۸ نفر؛ تعداد ۳۸ نفر دارای افت تحصیلی بود، لذا بروز افت تحصیلی در آنها به میزان ۴ نفر در هر ۱۰۰ دانشجو احتساب گردید. از میان ۳۸ نفر دانشجو، ۱۰ نفر آنها به صورت مشروط و ۳ نفر دارای ۲ ترم معدل کمتر از ۱۴ و ۲۵ نفر دارای افت معدل بیش از ۲ نمره بودند. از لحاظ جنسیت از ۳۸ نفر مورد مطالعه، ۲۳ نفر (۵۳٪) و ۱۵ نفر (۴۷٪) به ترتیب مؤنث و مذکر بودند. از نظر رشته تحصیلی بیشترین میزان افت تحصیلی مربوط به رشته های علوم آزمایشگاهی ۱۹ درصد و مامایی ۱۱ درصد و پزشکی ۸/۹ درصد بود (نمودار ۱).

دانشجو با نسبت افت تحصیلی در آنها ارتباط معنی دار آماری وجود داشت ($p < 0/05$). نتایج این مطالعه نیز نزدیک به نتایج به دست آمده از مطالعه حاضر می باشد (۳).

مطالعات فراوان دیگری در این مورد صورت گرفته است، اما از آنجایی که ابزارهای سنجش شده در اجرای مطالعات همگی محقق ساخته و عموماً شامل اطلاعات فردی دانشجو و مشکلات مشخص شده در محیط آموزشی و زیستی محل تحصیل دانشجویان بوده و از طرفی نظرات فردی دانشجویان نیز در بخش عوامل مؤثر تأثیرگذار به روی افت تحصیلی در پرسشنامه درج شده، از نظر تطابق نتایج هماهنگی خاصی با یکدیگر نداشته و از محدودیت های این پژوهش نیز می باشد.

علاوه بر آن با توجه به مقطعی بودن مطالعه در مورد سیر افت تحصیلی در سالهای آینده نسبت به سالهای سپری شده در دانشجویان تمامی رشته ها، و عدم سنجش عوامل تأثیرگذار سیستم آموزش و محیطی مؤثر در بروز افت تحصیلی در تعمیم نتایج، این مطالعه دارای محدودیت است.

نتیجه گیری

با توجه به نتایج کسب شده از مطالعه، لزوم مطالعات در مورد علل مختلف افت تحصیلی مرتبط با دانشجویان در سیستم های آموزشی ضرورت دارد. به این ترتیب اشکالات عمده در حیطه آموزشی و ارزیابی اساتید و نیز مشکلات فردی دانشجویان که سبب افت تحصیلی آنها می شود متعاقباً سنجش شده و با اجرای تصمیم های کاربردی و افزایش سیاستهای حمایتی، شاهد ارائه خدمات با کیفیت مطلوب و تربیت نیروی انسانی بهتری در جامعه کنونی خواهیم بود.

تقدیر و تشکر

از تمامی دانشجویان و اساتید محترم دانشکده پزشکی خصوصاً ریاست محترم دانشگاه که ما را در انجام مطالعه فوق یاری رساندند تقدیر و تشکر می نمایم.

نتایج این مطالعه تا حدود زیادی با مطالعه ما مطابقت دارد (۹).

در بررسی هزوائی و همکاران در مورد علل مشروط شدن از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی همدان عواملی چون خصوصیات فردی دانشجو، مشکلات زیستی، معدل دیپلم، بر مشروط شدن یا افت تحصیلی دانشجویان اثر قابل توجهی داشتند که نتایج به دست آمده تا حدودی با نتایج به دست آمده از مطالعه ما هم خوانی دارد (۱۰). در بررسی سیمپسون و بود^۱ که به مدت ۱۰ سال بر روی گروهی از دانشجویان رشته پزشکی در انگلستان انجام شده است مشخص گردید ۱۴ درصد افراد دارای افت تحصیلی بوده که از مهمترین عوامل تأثیر گذار آن (۳۰٪) مشکلات فردی دانشجو و (۹٪) ترکیبی از مشکلات آکادمیک و فردی (۸٪)، مسائل مربوط به امور زیستی و روانپزشکی ۵۳ درصد در افت تحصیلی دانشجویان مؤثر بوده است (۱۱).

مایکل^۲ در بررسی خود چهار فاکتور مهم را در افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه مؤثر دانسته است که عبارتند: از معدل دیپلم، مشکلات فردی و آموزشی دانشجویان نظیر استرس زیاد و مسائل روان پزشکی (۱۲) که هر دو این مطالعات با عوامل تأثیرگذار در مطالعه ما همخوانی دارد.

در مطالعه ده بزرگی که به صورت مقطعی به روی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز صورت گرفت مهمترین عوامل تأثیرگذار در بروز افت تحصیلی دانشجویان معدل دیپلم، سطح تحصیل والدین، فاصله بین اخذ دیپلم و ورود به دانشگاه، عدم مطالعه کافی به دست آمد، که نتایج مطالعه فوق نیز مشابه با عوامل مؤثر در نتایج مطالعه کنونی می باشد (۱۳).

اما در بررسی ای که عالیخانی و همکاران در مورد عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانشجویان پرستاری در دانشگاه علوم پزشکی ارتش بعمل آمد فراوانی افت تحصیلی ۱۶/۹ درصد در بین دانشجویان ۱۶/۹ درصد بوده و بین متغیرهایی نظیر جنس، میزان تحصیلات والدین، سطح درآمد خانواده ارتباط آماری معنی دار دیده نشد ($p > 0/05$)، اما متغیرهایی نظیر سن و معدل دیپلم، بومی بودن، وضعیت تأهل، میزان درآمد فردی و شغل

¹ Simpsun & Budd

² Michael

References:

1. Nemati SH. Introductions of Educational Technology. Mashhad: Jahade-Daneshghahi Publisher. 1998: 342 [Persian].
2. Hosein Nejhad Z, Musapur N. The assessment of some indecat of interior efficiency of Medical education of Kerman Medicine University. Journal of Medical Education. 2005; 11: 3- 13.
3. Aeli khani Sh, Markazi Moghaddam N. Borumand S. Zand M. The surveying of factors effective on educational failure of nursing students. Journal of Medicine University Artesh of Repablic Islamic of Iran. 2007; 4 (2): 819- 824. [Persian].
4. Zare A. The effect of diseconomy and didactic factors on educational failure in the University of Yazd. The thesis for getting Medicine. The Medicine University of Yazd. (2007). [Persian].
5. Firuzi S, Panj Sh, Musavi MR, Nasab M. Ayatalahi MT, Rahmani B. Abbasnia K. The surveying of the conditioning factors of the falling in students of Shiraz Medicine University. The series articles of 4th national Medicine education congress 2001. Tehran. [Tehran medical Sciences assistance]. P: 107 [Persian].
6. Buchinham J D. The puzzle of boy's educational decline. Journal of Archives of Iranian Medicine. 2003; 9: 235- 241.
7. Shokr kon H, Puladi MT, Haghighi J. The studying of important factors on educational decline in boys high schools of Ahvaz. The cultural & psychological journal of Shahid Chamran University of Ahvaz. 2002; 3 (7): 103-114. [Persian]
8. Shams B, Gorg Yarani, M, Amrallah E. Avijhgan M. Giahchin A. The problems of studying period and the proper source for solving them. Journal of Iranian Educational Medicine. 2007; 6 (2): 63-67. [Persian]
9. Moniri R. The failure factors in the Paramedic students of Medical Sciences University of Kashan. The thesis for getting Medicine. Kashan 2009.
10. Hazvayi S MM, Fathi Y, Shamshiri M. The studying of some conditioning factors from the viewpoint of the students of Hamedan Medical University. The development steps in Medical education. 2007; 3 (1): 42- 43.
11. Simpson kh, Budd k. Medical student attrition: a 10 years survey in medical school. Journal of Medical education. 2005; 60 (30): 172- 8.
12. Mc Michael Ay, Hetzel B. Mental health problems among university students and their relationship to academic failure withdrawal. Med J Aust. 1996; 60 (3): 172- 3.